

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3-maxsus
son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/3 (6) – 2026

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Sulaymanova Dildora Nazarovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Алимджанов Бахтиёр Абдихакимович</i> БАЙСТВО В РУССКОМ ТУРКЕСТАНЕ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	9-14
<i>Мамасайдов Лutfillo Payzullo o'g'li</i> XALQ TA'LIMI SOHASIDAGI ISLOHOTLARNING YANGI BOSQICHI	15-19
<i>Aminov Hamidulloh Abdirahimovich</i> “TURKISTON ULAMOSI” ASARIDAGI TARIXCHI OLIMLAR	20-24
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> MADANIY MEROSNI MUHOFAZA QILISHDA YUNESKO KONVENSIYALARNING AHAMIYATI	25-28
<i>Mamarajabova Nilufar</i> ASTRONOMIYA VA MATEMATIKA SOHASIDA SAMARQANDLIK OLIMLARNING O'RNI (IX-XII ASRLAR)	29-33

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Кузубоев Бехзод Хамидович</i> ОЦЕНКА ДИНАМИЧЕСКОЙ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ ЗЕЛЕННОЙ ЭНЕРГИЕЙ, ВЫБРОСАМИ CO2 И ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ НА ОСНОВЕ МОДЕЛИ TVP-VAR.....	34-40
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Toshboboyev Maksud Jalilovich</i> SUN'YIY VA TABIIY INTELLEKT DIALEKTIKASINING GLOBAL XAVFSIZLIK, MEHNAT BOZORI, TA'LIM VA MADANIYAT SOHALARIDA MOHIYATI	41-46
<i>Yorqulov Hakimbek Otaqulovich</i> MILLIY INTELLEKTUAL SALOHİYATNI RIVOJLANTIRISHDA QADRIYATLAR OMILI.....	47-52
<i>Xolnazarov Ismatillo Sohibovich</i> FAZL AL-HAQ XAYRABODIYNING “HADIYYAT AL-SA'IDIYYA” ASARIDA BORLIQ TA'LIMOTI VA UNING IJTIMOYIY-AXLOQIY AHAMIYATI.....	53-58
<i>Xaitov Lazizbek Azamatovich</i> ABU ABDULLOH MUHAMMAD IBN ALI HAKIM TERMIZIYNING “MA'RIFATUL ASROR” ASARIDA BILISH FALSAFASI VA GNOSEOLOGIK QARASHLAR TAHLILI	59-62
<i>Azimova Charos Azamatovna</i> FALSAFIY-DINIY G'OYALARNING YOSHLAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRI	63-68
<i>Rajabov Alisher Shavkatovich</i> SA'DIDDIN HAMAVIYNING TAJALLI VA HIJOB HAQIDAGI QARASHLARINING “VAHDAT UL VUJUD” G'OYALARI BILAN BOG'LIQLIGI	69-73
<i>Boymurodov Ilxombek Xayitmurodovich</i> VIRTUAL JAMOALAR VA RAQAMLI IDENTIFIKATSIYALASH JARAYONLARINING FALSAFIY TAHLILI	74-78

<i>Yakubov Azimjon Akmalovich</i> ABU SA'D ABDULMALIK IBN MUHAMMAD AL-XARGUSHIY AN-NISHOPURIY TA'LIMOTIDA NAFS MASALASI.....	79-83
<i>Ashurova Mahbuba Axtamovna</i> MUZEYLAR FAOLIYATINI TADQIQ ETISHNING IJTIMOIIY-FALSAFIY HAMDA METODOLOGIK MASALALARI	84-88
<i>Mamadaliyev Husanboy Yigitali o'g'li</i> MAHALLA RIVOJLANISHINING YOSH AVLOD TARBIYASIDAGI ROLI.....	89-92

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Narzikulova Rayhona</i> HUMOUR AS COGNITIVE–PRAGMATIC SCRIPT OPPOSITION: AN INTEGRATIVE LINGUISTIC MODEL.....	93-98
<i>Hasanova Gulhida Abdulaziz qizi</i> O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA HARAKAT FE'LLAR MUAMMOSI	99-108
<i>Yakubova Nilufar Egamberganovna</i> ESKI O'ZBEK TILIDAGI AYRIM ARABCHA IZOFALI BIRIKMALARNING LEKSIKALIZATSIYASI	109-114
<i>Asqarova Zulayxo Yangiboyevna</i> XORAZM TARIXNAVISLIGIDA “TO'YNOMA” AN'ANASI: SHAKLLANISHI VA KOMPOZITSION TUZILISHI	115-120

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Shagilova Gulxatisha Koptleuovna</i> SOG'LIQNI SAQLASH TUSHUNCHASINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAZMUNI.....	121-125
<i>Komilov Lazizjon Zokirjon o'g'li</i> O'QOTAR QUROLNI QO'LLASH HUQUQIDA ZARARNI MINIMIZATSIYA QILISH BO'YICHA KOREYA AMALIYOTI.....	126-133
<i>Uzbekova Dilshoda Tulkinovna</i> DAVLAT XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH — KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA	134-137
<i>Suyunova Iroda</i> APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LAWMAKING AND PRIVATE LAW....	138-146
<i>Максудов Хушнур Хуршедович</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗАКОНОВ ОРГАНАМИ СЛЕДСТВИЯ В БОРЬБЕ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ.....	147-153
<i>Urinboyeva Muxlisa Ma'rufovna</i> SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQ TIZIMIDA QO'LLANILISHIGA OID NAZARIY YONDASHUVLAR.....	154-158
<i>Ochilov Aziz Ismatovich</i> MA'MURIY-HUQUQIY NIZO VA OMMAVIY-HUQUQIY NIZOLARNING O'ZARO NISBATINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI	159-167

<i>Temirov Madrahim O'lmas o'g'li</i> BOJXONA SOHASIDA SODIR ETILGAN JINOYATLAR YUZASIDAN OLIB QO'YILGAN TOVAR MODDIY BOYLIKLARINING KEYINGI HUQUQIY MAQOMINI BELGILASHDAGI AYRIM MASALALAR VA ULARNING YECHIMLARI.....	168-171
<i>Mashrabov Madorbek</i> AVTOMOBIL YO'LLARINING OMMAVIY MULK SIFATIDA MA'MURIY-HUQUQIY TABIATI.....	172-177
<i>Abdugaffarov Davronbek Dilshod ugli</i> CHOICE OF LAW FOR INTERNATIONAL COMMERCIAL AGENCY AGREEMENTS: BALANCING PARTY AUTONOMY AND AGENT PROTECTION.....	178-183
<i>Kabilov Sardor Asrolovich, Mirzayev Faxritdin Ziyatovich</i> JINOIY JAVOBGARLIK DAN OZOD QILISH VA UNING IJTIMOIIY ZARURATI MASALALARI	184-189
<i>Эгамбердиев Ферузбек Аскаржон угли</i> ФОРМЫ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА.....	190-195
<i>Shermatova Gulruh Akmalovna</i> MAISHIY JINOYAT SODIR ETGAN SHAXSNING KRIMINOLOGIK TAVSIFI	196-201
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Qurbonova Dilafroz Toshurdiyevna</i> TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSI ASOSIDA TALABA-QIZLARNING AXLOQIY QADRIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI VA MOHIYATI.....	202-205
<i>Tirkasheva Go'zal Baxramovna</i> XALQ OG'ZAKI IJODI – MILLIY VA UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRUVCHI KOMPLEKS PEDAGOGIK MEKANIZM SIFATIDA	206-213
<i>Ismatov Dilmurod Elmurod o'g'li</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING AXBOROT-PEDAGOGIK KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI VA BOSQICHLARI	214-219
<i>Гулбоева Шохиста Исमत кизи</i> САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА КАК КЛЮЧЕВОЙ РЕСУРС ФОРМИРОВАНИЯ ИНЖЕНЕРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ТЕХНИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ.....	220-224
<i>Qudratov Shahzod Nasim o'g'li</i> RAQAMLI TA'LIM EKOTIZIMINING MOHIYATI VA PEDAGOGIK IMKONIYATLARI.....	225-231
<i>Muhammadiyev Lochin G'ayratovich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TARIX O'QITISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING SAMARADORLIGINI ANIQLASH	232-235
<i>Abraeva Rukhsora Shuhratovna</i> USING CORPUS-BASED TOOLS TO ENHANCE GRAMMAR INSTRUCTION FOR MULTILEVEL EXAM TAKERS.....	236-242
<i>Konisbaeva Amina Jenisbaevna</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA A2 DARAJADAGI O'QUVCHILARDA UCHRAYDIGAN TIL TO'SIQLARINING DIDAKTIK OMILLARI.....	243-248

Received: 01 March 2026
Accepted: 15 March 2026
Published: 31 March 2026

Article / Original Paper

THE VALUES FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF THE NATION

Yorqulov Hakimbek Otaqulovich

Tashkent institute of chemical technology,
Associate professor of the Department of Socio-political sciences
candidate of political sciences

Abstract. This article analyzes the factor of values in the development of national intellectual potential. It is based on the need to form education, science, science, and intellectual ecosystems as values in society, to educate moral qualities such as curiosity, creativity, freedom, honesty, endurance, responsibility, and commitment to lifelong learning in every learner and scientific researcher. It is shown that such values are propagated in the family, educational institutions, scientific institutions, labor teams and public organizations, and intellectuals and intellectual elite are responsible for the formation of these values.

Keywords: national intellectual potential, values, education, science, scholarship, intellectual ecosystems, curiosity, creativity, freedom, integrity, resilience, responsibility and commitment to lifelong learning.

MILLIY INTELLEKTUAL SALOHIYATNI RIVOJLANTIRISHDA QADRIYATLAR OMILI

Yorqulov Hakimbek Otaqulovich

Toshkent kimyo-texnologiya instituti,
Ijtimoiy-siyosiy fanlar kafedrasida dotsenti, siyosiy fanlar nomzodi.
E-mail: hakimbekyorqulov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada milliy intellektual salohiyatni rivojlantirishda qadriyatlar omili tahlil qilingan. Jamiyatda ta'lim, ilm-fan, olimlik, intellektual ekotizimlar qadriyat sifatida shakllantirilishi, har bir ilm oluvchi va ilmiy tadqiqotchida qiziquvchanlik, ijodkorlik, erkinlik, halollik, chidamlilik, mas'uliyat va umrbod ta'limga sodiqlik kabi axloqiy fazilatlar tarbiyalanishi zarurligi asoslangan. Oilada, ta'lim muassasalari, ilmiy muassasalar, mehnat jamoalari va jamoat tashkilotlarida bunday qadriyatlar targ'ib qilinishi, bu qadriyatlar shakllanishiga ziyolilar, intellektual elita mas'ul bo'lishi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: milliy intellektual salohiyat, qadriyatlar, ta'lim, ilm-fan, olimlik, intellektual ekotizimlarni shakllantirish, qiziquvchanlik, ijodkorlik, erkinlik, halollik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6SI3Y2026N08>

Milliy intellektual salohiyatni rivojlantirishda ta'lim, ilmiy-tadqiqotlar, iqtisodiy resurslar va texnologik infratuzilmalar kabi omillar asosiy omillar sifatida ko'rsatilib, bu rivojlanish jarayonida qadriyatlar ahamiyati ko'pincha e'tiborga olinmaydi. Aslida qadriyatlar, xulq-atvor va qarorlar qabul qilishni boshqaradigan chuqur singdirilgan tamoyillar sifatida nafaqat individual xarakterga asos bo'ladi, balki millatning intellektual salohiyatini tarbiyalashda ham muhim ahamiyatga ega.

Hayotda turli odamlar turli narsalarni qadrlashi mumkin, shuning uchun ham qadriyatlar xilma-xil ko'rinishga ega bo'ladi. Masalan, «Falsafa: ensiklopedik lug'at»da qadriyat

soʻziga shunday taʼrif beriladi: «Jamiyat, inson va insoniyat uchun ahamiyatli boʻlgan barcha narsa, hodisa va voqealar: erkinlik, ezgulik, tenglik, tinchlik, haqiqat, maʼrifat, madaniyat, moddiy va maʼnaviy boyliklar, obida-yodgorliklar, goʻzallik, axloqiy xislat va fazilatlar, anʼana, urf-odat, udum va boshqalar qadriyat hisoblanadi» [1, 326]. Amerikalik psixolog Milton Rokech (Milton Rokeach (1916-1988)) qadriyatlarni asosiy gʻoyalar va biz xohlagan narsalar haqidagi bilimlar deb taʼriflagan. Qadriyatlar tizimi – bu insonning afzal koʻrgan xulq-atvori yoki yakuniy holati toʻgʻrisidagi singdirilgan, tartiblangan eʼtiqodlar toʻplami [2]. Taniqli oʻzbek olimi Q. Nazarov esa: «Qadriyat biror bir tarzda va shaklda zohir boʻladigan, subyekt uchun muayyan taʼsirini namoyon qiladigan voqelikning turli-tuman shakllari, koʻrinishlari, narsalar, hodisalar, jarayonlar, munosabatlar, turli sifatlar, xususiyat, axloq va maʼnaviylik mezonlari hamda boshqalarning subyekt uchun ijtimoiy ahamiyati va qadrini ifodalaydigan umumiy aksiologik kategoriyadir» [3, 28], — deb koʻrsatib oʻtadi.

Turli narsa, hodisa va voqealar qiymatga ega hisoblanib, inson, jamiyat, insoniyat tomonidan ahamiyatli, foydali va qadriyat hisoblansa qadriyatga aylanadi. Koʻpgina olimlar qadriyatlarni guruhlashtirganda moddiy, maʼnaviy, shaxsiy, milliy, mintaqaviy, umuminsoniy qadriyatlarga ajratishadi.

Qadriyatlar bizning harakatlarimizni boshqaradigan, munosabatimizni shakllantiradigan va boshqalar bilan oʻzaro munosabatlarimizga taʼsir qiladigan asosiy eʼtiqodlardir. Qadriyatlar insonning toʻgʻri yoki notoʻgʻri tushunchalarini aks ettiradi. Insonning har kuni qabul qilayotgan qarorlari u amal qiladigan qadriyatlardan kelib chiqadi. «...qadriyatlar jamiyat va inson faoliyatiga oʻziga xos taʼsir koʻrsatadi. Ular gohida ideal sifatida kishilarni omilkor faoliyatga undasalar, gohida maʼnaviy mezon, axloqiy talab sifatida odamlarning xatti-harakati va turmush tarzini, intilish va ehtiyojlarini belgilaydilar, faoliyatlarini boshqarib yoki yoʻlga solib turadilar. Bunda qadriyatlarining regulyativ funksiyasi va maʼnaviy mezon sifatidagi ahamiyati yaqqol namoyon boʻladi. Muayyan qadriyatlarni barqaror qilish butun xalq, millat, davlat yoki qavmlarni bir muddat yoki uzoq vaqtga qadar aniq maqsadlar yoʻlida birlashtiradi, ular faoliyatining yoʻnalishini belgilaydi» [3, 19]. Bundan shunday xulosa kelib chiqadiki, milliy intellektual salohiyatni rivojlantirishni maqsad qilar ekanmiz ilmiy-tadqiqotlar olib boruvchilarda ham, taʼlim oluvchilarda ham maʼlum bir qadriyatlarni shakllantirishimiz zarur ekan. Qadriyatlar oilada ota-ona, taʼlimda ustozlar tarbiyasi, oʻgit-nasihatlari, shaxsiy oʻrnak-namuna boʻlishlari asosida shakllanadi. Oiladagi va taʼlimdagi qadriyatlar jamiyatdagi qadriyatlar asosida mavjud boʻladi. Insonning hayotiy tajribasi, ijtimoiy hayotdagi oʻzgarishlar qadriyatlarining oʻzgarishiga olib kelishi mumkin. Shaxsiy qadriyatlar inson hayotidagi maqsadlari va oʻz manfaatida nimani muhim deb hisoblashiga taʼsir qiladi.

Jamiyatda keng tarqalgan qadriyatlar madaniy oʻziga xoslik va ijtimoiy meʼyorlarning ajralmas qismi hisoblanadi va ular koʻp hollarda milliy axloqiy qiyofaning shakllanishiga asos boʻlib xizmat qiladi. Milliy intellektual salohiyatni rivojlantirishga taʼsir qiluvchi qadriyatlar deb umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan va jamiyat tomonidan qabul qilingan qoidalar toʻplamini oilada, taʼlim tizimida, ilmiy tadqiqot muassasalarida, mehnat jamoalarida va innovatsiya jarayonlarida qoʻllanilishi va amal qilinishini tushunish mumkin. Qadriyatlar jamiyatdagi ijtimoiy institutlar, etnik va diniy guruhlar, ijtimoiy qatlamlar amal qilishi nuqtai nazaridan juda xilma-xil boʻlishi mumkin. Intellektual rivojlanish haqida gap ketganda ham ular xilma-xil boʻlishi tabiiy.

Milliy intellektual salohiyatni rivojlantirishda ta'lim, ilm-fan, olimlik va intellektual ekotizimlarni shakllantirish kabi ko'plab qadriyatlar jamiyat ma'naviy olamiga, ijtimoiy dunyoqarashiga qadriyat sifatida singishi kerak.

Ta'lim, bilimli bo'lish bilan birgalikda, **butun umr ta'lim olish** ham qadriyatga aylanishi zarur. «Chunki ta'lim – bu nafaqat kelajak garovi, balki hozirgi yoki kelajakdagi har qanday muammolarni hal qilish imkonini beradigan nomoddiy qadriyat» [4, 16]. Butun umr bo'yi ta'lim olish jamiyatning doimiy intellektual o'sishi va o'zini-o'zi takomillashtirish qiymatini aks ettiradi. Umr davomidagi ta'limni va malaka oshirishni qo'llab-quvvatlash rivojlanayotgan davlatlarga tez o'zgarayotgan global talablarga va texnologik yutuqlarga osonroq moslashishga yordam beradi. Bu qadriyat nafaqat shaxsning intellektual salohiyatini oshiradi, balki milliy taraqqiyotga turtki beruvchi dinamik va bilimli ishchi kuchiga ham hissa qo'shadi.

Ilm-fan qadriyat darajasiga ko'tarilsa jamiyatda ilmiy tadqiqotchilar va intellektuallar soni ortib, bilimga asoslangan innovatsion iqtisodiyot rivoji, yuqori texnologiyalarda ishlab chiqarish imkoniyatlari ortadi. Ilm-fanni qadriyat deb qarovchi jamiyatlar universitetlar, ilmiy muassasalar, laboratoriyalar, kutubxonalarni muqaddas joy deb biladilar. Tadqiqotchi Uzoqov B. shunday fikrni keltiradi: «Ilm-fan jamiyatning barcha a'zolari uchun emas, balki jamiyatning eng yuqori — elitar qatlami (ziyolilar, tadbirkorlar, mansabdor shaxslar) tomonidagina qadriyat sifatida anglanadi» [5, 1436]. Bu fikrga qo'shilib bo'lmaydi. Chunki bu fikr kam rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarga nisbatan ishlatilsa to'g'ri bo'lishi mumkin, lekin rivojlanishni maqsad qilgan va rivojlangan davlatlarda har bir ta'lim oluvchi, ishchilar ilm-fanni qadrlaydi. Bu aqliy mehnatning ahamiyati oshib borayotganligi, ilm-fan yutuqlari iqtisodiyotning turli sohalarida samaradorlikning oshishiga xizmat qilayotganligi bilan bog'liq. O'zbekistonda ham sanoatlashish, jamiyat axborotlashuvi, ta'lim, ilmiy muassasalar va milliy innovatsion tizim rivoji ilm-fan bilan shug'ullanayotgan kishilarga foyda kelishiga xizmat qiladi, yoshlarga ilm olishga, ilmiy tadqiqotlar bilan shug'ullanishga rag'bat kuchayishiga, o'z navbatida ilm-fanning qadriyat sifatida ahamiyati oshishiga olib keladi.

Olimlik qadriyatning ham obyektini ham subyekti sifatida namoyon bo'ladi. Bu bir tomondan olimlarning qadrlanishini bildirsa, ikkinchi tomondan olimlar ma'lum bir qadriyatlarni yaratadi, ilmiy jamoalarda bu qadriyatlarni tarqalishiga xizmat qiladi. Olimlar jamiyatdagi boshqa odamlar tomonidan qadrlansa, hurmat qilinsa, e'zozlansa o'sib kelayotgan yosh avlod olimlarga intiladi, ularni o'zlariga ideal qilib oladilar. Bunda jamiyat tomonidan olimlar hayoti, ularning ijod yo'li, jamiyatga keltirgan foydasi, ilm-fanda mehnati ortidan jamiyatda hurmat, obro', boylik topgan ulug' inson ekanligi doimiy targ'ib qilinishi kerak. O'z navbatida olimlar ham olimlik qadrini o'z fazilatlarini bilan namoyon qila olishlari kerak. Taniqli olim Qiyom Nazarov **olimlik qadri** haqida Al Xorazmiyning quyidagi fikrlarini keltiradi: «O'tmish davrlarda o'tgan olimlar fanning turli tarmoqlari... sohasida asarlar yozish bilan o'zlaridan keyingi keladiganlarni nazarda tutardilar... Ulardan biri o'zidan avvalgilardan qolgan ishlarni amalga oshirishda boshqalardan o'zib ketadi, uni o'zidan keyin keluvchilarga meros qoldiradi, boshqasi o'zidan avvalgilarning asarlarini sharhlaydi, bu bilan qiyinchiliklarni osonlashtiradi... o'zidan avvalgilar haqida yaxshi fikrda bo'ladi, takabburlik qilmaydi va o'zi qilgan ishidan mag'rurlanmaydi» [3, 8]. Ya'ni har bir olim ma'naviy merosni kelgusi avlodga yetkazish, bu yo'lda u takabburlik qilmaslik, mag'rurlanmaslikni o'ziga qadriyat sifatida bilishi zarur degan ma'no kelib chiqadi.

Intellektual ekotizimni yaratishni qo'llab-quvvatlash qadriyati. Qadriyatlar alohida shaxs intellektual salohiyatigagina emas, milliy intellektual ekotizimga ham ta'sir qiladi. «Ma'naviy qadriyatlar ta'lim-tarbiya, ilmiy muassasalar qadriyat yaratuvchi, uni taqsimlovchi, avloddan-avlodga etkazuvchi vosita sifatida muhim nazariy, amaliy o'rin tutadi» [4, 70]. Intellektual ekotizimlar ta'lim, fan sohalaridagi qadriyatlarni shakllantirish uchun sharoit yaratadi. Shuning uchun ta'lim va intellektual rivojlanishni qadrlaydigan jamiyatlar ko'pincha o'rganish va innovatsiyalar uchun qulay muhit yaratishga sarmoya kiritadilar. Bunga tadqiqotni moliyalashtirish, ta'lim muassasalarini qo'llab-quvvatlash hamda intellektual almashinuv va hamkorlikni rag'batlantiruvchi siyosatlar kiradi. Yuqorida keltirilgan qadriyatlarga ustuvor ahamiyat berish orqali davlatlar iste'dodlarni tarbiyalaydigan va intellektual o'sishni rag'batlantiradigan intellektual ekotizimlarni yaratishi mumkin.

Yuqoridagi fikrlarga qo'shimcha sifatida milliy intellektual salohiyat rivojida ta'lim oluvchi va tadqiqotchida qiziquvchanlik, ijodkorlik, erkinlik, halollik, chidamlilik, mas'uliyat va umrbod ta'lim olish kabi axloqiy qadriyatlar shaxs va jamiyat intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ham ta'kidlash kerak.

Qiziqish intellektual izlanishlar va innovatsiyalarning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Qiziqishni qadrlaydigan va rag'batlantiradigan jamiyatlar ko'proq yangi bilimlarni izlashga, mavjud paradigmalarga qarshi turishga va texnologik va ilmiy yutuqlarni qo'zg'atishga intiladigan shaxslarni yetishtirish ehtimoli ko'proq. Shaxsning qilayotgan ishiga qiziqishi, uning kasbiga mehri, muhabbati bilan bog'liq. Bunday o'z kasbiga muhabbati bor inson yechimini topish zarur bo'lgan muammoga bor vujudi bilan kirishadi, bunday insonlar ko'p bo'lgan jamoalar chuqur ilmiy tadqiqotlar olib boradigan jamoalarga aylanadilar. Bunday jamoalar ko'p bo'lgan jamiyatlar esa doimiy rivojlanadigan innovatsion tizimlarni, o'ziga xos ilm-fan madaniyatini yaratadilar. Misol uchun, kuchli ilmiy izlanish va akademik tadqiqot an'analariga ega bo'lgan mamlakatlar ko'pincha global tadqiqotlar va texnologik yutuqlarda yetakchilik qiladi.

Jamiyat taraqqiy etishining eng asosiy shartlaridan biri jamiyat a'zolarining **yaratuvchilik ruhiyati** bilan yashashi hisoblanadi. Yangi narsalarni yaratish davomiyligini ta'minlash uchun esa shaxsda ijodkorlik qobiliyati shakllantirilishi va bu shaxs ijodkorlikni qadriyat deb bilishi kerak. Ijodkorlik – bu badiiy, ilmiy asar yoki moddiy boylik yaratish, yangiliklarni o'ylab topish, ishlab chiqarishda, xizmat ko'rsatishda yangi usul va vositalarni qo'llashdir. Ijodkorlik dadillik, xatolardan va qiyinchiliklardan qo'rqmaslik, qiziquvchanlik, izlanish, intilishni talab etadi. Ijodkorlik iste'dod bilan bog'liq. Oilada, ta'limda va mehnat jamoalarida ijodkorlik qo'llab-quvvatlanib, rag'batlantirilsa bu iste'dod rivojlanadi, yo'qsa bu qobiliyat so'nishi mumkin. Insoniyat tarixidagi tasodifan qilingan kashfiyotlardan tashqari barcha kashfiyotlar ijodkorlik natijasidir.

Erkinlik qadriyati inson va jamiyat hayotining barcha sohalarida muhim ahamiyatga ega. Erkinlik inson va jamiyat faoliyatida biror to'siq, monelik va cheklovlarning o'rnatilmaganligini bildiradi. Ta'lim tizimi orqali erkinlik qadriyatining singdirilishi demokratiya rivojining muhim sharti hisoblanadi. Ta'lim, ilmiy-tadqiqotlar va innovatsiyalarda ijodiy erkinlikning qadriyat darajasiga ko'tarilishi mustaqil fikrlovchi, ijodkor avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi. Bu esa ilmiy-tadqiqot ishlarining faollashuvi, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy rivojlanishga ijobiy ta'sir qiladi. Sobiq sovet davrida ijtimoiy fanlarga mafkuraviy cheklovlar qo'yilishi bu fanlar rivojiga ta'sir ko'rsatgan. O'z navbatida aytish kerakki, fan etikasi

doirasida cheklovlarsiz tafakkur erkinligi, ilmiy ijod erkinligining ilmiy-tadqiqot jarayonlarida ta'minlanishi tadqiqotda keltirilgan fakt va dalillar, berilayotgan xulosalarning xolis obyektiv bo'lishiga xizmat qiladi. Erkinlik cheksiz emas, balki jamiyatda mavjud axloq va qonunlar bilan cheklanishi mumkin. Lekin bu erkinlikni taqiqlash emas, balki boshqalarning erkinligiga daxl qilmaslik, jamiyat oldidagi ijtimoiy mas'uliyatni his qilish darajasida, zarurat tufayli bo'lishi mumkin.

Halollik intellektual salohiyatga ta'sir qiluvchi yana bir muhim qadriyatdir. Ilmiy-tadqiqot sohasida halollik ilmiy ishning halol va axloqiy tarzda olib borilishini ta'minlaydi, bu intellektual hissalarining ishonchliligi va isbotlanganligi uchun juda muhimdir. Axloqiy me'yorlarga sodiqlik tadqiqot natijalariga bo'lgan ishonchni kuchaytiradi va bilim shaxsiy manfaat uchun emas, balki jamiyat manfaati uchun olinadigan madaniyatni rivojlantiradi. Halollik ilmiy-tadqiqot, ta'lim va innovatsiyalar yaxlitligini joriy qilgan mamlakatlarda yuqori standartlarni saqlab qolish uchun yaxshiroq imkoniyat yaratadi.

Chidamlilik, moslashuvchanlik qadriyatlari muvaffaqiyatsizliklardan qutulish va qiyinchiliklarga qarshi turish qobiliyatlari hisoblanib intellektual rivojlanish uchun juda muhimdir. Intellektual izlanishlar ko'pincha to'siqlarni yengib o'tish va noaniqliklarni boshqarishni o'z ichiga oladi. Bardoshlilikni qadrlaydigan jamiyatlar yanada mustahkam ta'lim tizimiga ega bo'lib, bu yerda talabalar va tadqiqotchilar muvaffaqiyatsizliklarni yengib bo'lmaydigan to'siqlar emas, balki o'rganish imkoniyatlari sifatida ko'rishga da'vat etiladi. Bu tafakkur moslashuvchan va qat'iyatli, uzluksiz taraqqiyot va innovatsiyalarni boshqaradigan intellektuallar avlodini tarbiyalaydi.

Ta'lim, ilmiy-tadqiqotlar va innovatsiya jarayonlarida **mas'uliyatlilik** fazilati zarur. Mas'uliyatlilik fazilati kasbiga nisbatan burchni anglashi, jamiyat oldidagi ijtimoiy mas'uliyat hissini anglashi orqali shakllanadi. Chunki, kasbiy vazifasini bajarish va umumjamiyat manfaatlariga xizmat qilish jazodan qo'rqqanligi yoki iqtisodiy manfaatdorlik sababligina emas balki zimmasiga olingan majburiyat sababli ham bajariladi. Jamiyat hayotida umume'tirof etilgan axloqiy me'yorlar va ularni bajarish uchun jamiyat a'zolari tomonidan mas'uliyatlilik bo'lmasa yuqori darajadagi farovon jamiyatni yaratish mumkin emas. Jamoalarda mas'uliyatlilik fazilatini qattiq majburlash yo'li bilan emas balki o'rtacha sanksiyalar va saxiy rag'batlantirish orqali samarali tarbiyalash mumkin. Inson o'zini umume'tirof etilgan qadriyatlarga muvofiq tutishni xohlashi uchun u o'zining xatti-harakati umumiy manfaatga hissa qo'shishini ko'rishi kerak va boshqalar ham xuddi shunday qilishga ishonch hosil qilishi kerak.

Qadriyatlar jamiyat hayotida o'z-o'zidan shakllanmaydi, bunda axloqiy tarbiya, din, qonunlar, davlat olib borayotgan siyosat muhim rol o'ynaydi. Bular orasida davlat siyosati qadriyatlarni jamiyat tuzilishiga singdirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Qiziquvchanlik, ijodkorlik, erkinlik, halollik, chidamlilik, mas'uliyat va umrbod ta'lim olish madaniyatini rag'batlantiradigan siyosatni amalga oshiradigan davlatlar intellektual rivojlanishda qadriyatlarni shakllantira oladilar. Bunga ta'lim o'quv dasturlarini takomillashtirish, tadqiqot va ishlanmalarni qo'llab-quvvatlash, ta'lim hamda ilmiy-tadqiqot va iqtisodiyotning turli sohalari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish kabi ishlarni amalga oshirish kiradi. Davlat siyosatini ushbu qadriyatlarga moslashtirish orqali hukumatlar o'zlarining intellektual salohiyatini rivojlantiruvchi va kengaytiradigan muhitni yaratadi.

Qadriyatlarni shakllantirishda ijtimoiy institutlar ham katta ahamiyatga ega. Chunki oila, ta'lim muassasalari, ilmiy muassasalar, mehnat jamoalari va jamoat tashkilotlarida qadriyatlarga amal qilinishi yosh avlodda ham bu qadriyatlar shakllanishiga xizmat qiladi. Qadriyatlar «yuqumli» bo'ladi. Ya'ni oilada, muassasa va tashkilotlarda katta avlod vakillari qadriyatlarga qat'iy rioya qilsa yosh avlodda yoki boshqa jamoalarda ham bu qadriyatlar keng tarqalishi mumkin. Ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot muassasalaridagi ilmiy maktablardagi ilmiy-ijodiy muhit va undagi ustozlarning faoliyati, yosh avlodga ibрати intellektual qadriyatlar avloddan avlodga o'tishiga xizmat qiladi. Bunda milliy intellektual elita va ziyolilar o'z ibratlari va qadriyatlar targ'iboti bilan asosiy rol ni o'ynaydi.

Milliy intellektual salohiyatni rivojlantirish ko'p qirrali jarayon bo'lib, qator omillar kabi qadriyatlar ham muhim rol o'ynaydi. Jamiyat hayotining barcha sohalarida ta'lim, ilm-fan, olimlik, intellektual ekotizimlarni shakllantirishni qadriyat darajasiga ko'tarib, yoshlarni tarbiyalash va ularning intellektual rivojlanishida qiziquvchanlik, ijodkorlik, erkinlik, halollik, sabr-toqat, mas'uliyatlilik va umr davomida ta'lim olish kabi fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi ma'naviy muhitni shakllantirish milliy intellektual salohiyatning rivojini ma'naviy-ruhiy mustahkamlashga xizmat qiladi Ushbu qadriyatlarni oila, mehnat jamoalari, ta'lim va ilmiy-tadqiqot jamoalari faoliyatining tarkibiy qismiga aylantirish va davlat siyosati tarkibiga kiritish orqali mamlakatimizda innovatsiyalar faollashuviga va bilimga asoslangan iqtisodiyot rivojiga xizmat qiluvchi milliy intellektual poydevor qurishimiz mumkin.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Фалсафа: энциклопедик луғат. –Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси»Давлат илмий нашриёти, 2010. 326-бет.
2. Rokeach M. The Nature of Human Values. New York: Free Press. 1973.
3. Назаров Қ. Қадриятлар фалсафаси (Аксиология). – Т.: «Файласуфлар миллий жамияти», 2004. 28-бет.
4. Маҳкамов Б. Таълимда рақамли технологияларнинг конвергенцияси. Ўзбекистонда олий таълим, 2022, №3. 16-бет.
5. Узоков Б. Илм-фан ривожини ва қадриятлар тизими. «Экономика и социум» №1(116), 2024. 1436-бет. <https://cyberleninka.ru/article/n/ilm-fan-rivozhi-va-adriyatlar-tizimi>
6. Qambarov A. (2025). Ilmiy qadriyatlar va ularning inson axloqiy va ma'naviy yuksalishiga ta'siri. *Культура, отношения, философия тюркоязычных народов: история, сегодня и будущее*, 1(1), 64–72. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/txmfbtk/article/view/61227>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).